

MÎRZÂ ŞAHRUH'A KARŞI DÜZENLENEN SUİKAST GİRİŞİMLERİ

Mustafa ŞAHİN*

ÖZET

Mîrzâ Şahruh, Timur'un ölümünden sonra tahta geçmiş ve başkenti Semerkand'dan Herât'a taşımıştır. Mîrzâ Şahruh, döneminin büyük hükümdarlarından biridir. Dinine bağlı bir kişiliği vardır. Babası Emîr Timur ve kendisinden sonra hükümdar olan torunları Moğol geleneklerine bağlı kalmalarına rağmen Mîrzâ Şahruh, İslâmî kuralları harfiyen uygulamıştır. Zamanında Timurlu ülkesi adaletle yönetilmiştir.

Mîrzâ Şahruh'un bu kadar âdil bir hükümdar olmasına karşın onun icraatlarından memnun olmayanlar da vardı. Bu sebeple ona iki defa suikast girişiminde bulunulmuştur. Suikastlar başarıya ulaşmamış ve suçluların çoğu da cezalandırılmışlardır.

Anahtar Kelimeler: *Mirza Şahruh, Suikast, Hurûfîler, Cihanmelik, Ahmed-i Lor, Mevlânâ Mâ'rûf.*

ASSASSINATION ATTEMPT AGAINST TO MÎRZA SHAKRUKH

ABSTRACT

MîrzâShakrukh took over the throne after death of Timour and moved the capital city from Samarkand to Herat. Mîrzâ Shakrukh was one of the big monarches. He had got a conservative personality. Although his father and his grandsons, would be monarch, depend on Mongolian tradition he applied totally Islamic rules. During his period Amir Timour country was ruled with justice Although Mirza Shakrukh was a fair monarch there were ones who weren't pleased with him. Because of that, two assassination attempt happened to Mîrzâ. They weren't be successful and quilties were punished.

Key Words: *Mirza Shakrukh, Assassination, Hurûfî's, Cihanmelik, Ahmad the Lor, Mawlana Mâ'rûf.*

* Dr., Tokat Plevne Anadolu Lisesi Müdürü ve Tarih Öğretmeni, sahinmustafa66@hotmail.com

GİRİŞ

Bu çalışmanın amacı Timurluların önemli hükümdarlarından biri olup döneminde Çin'den Anadolu'ya ve Mısır'a kadar gücünü hissettirmiş olan Mîrzâ Şahrûh'a karşı düzenlenen iki suikast girişimi hakkında dönemin kaynakları ışığında bilgiler vermektir. Suikast girişimleri hakkında bilgi vermeden önce Mîrzâ Şahrûh'un hükümdarlığı dönemindeki siyâsî, askerî, dinî ve sosyal alanlardaki başarıları hakkında kısaca bilgi verilecektir.

Mîrzâ Şahrûh, Rebiülevvel-Rebiülâhir 779/Ağustos 1377'de Semerkand'da doğdu.¹ Şehzâdeliği döneminde on bir yaş gibi çok küçük denilebilecek yaşta babası ile seferlere katıldı.² Bunların arasında Horâsân ve Mazenderan seferleri ve Osmanlı Devleti ile Timurluların yaptığı 1402 tarihli Ankara Savaşı da vardır.³

Horâsân bölgesini merkezi Herât olmak üzere yöneten Emîr Timur'un büyük oğlu Mîranşah'tan⁴ sonra 799/1396-1397 yılında bölgenin hâkimiyetini ele geçirerek⁵ Herât'ı merkez yaptı.⁶ Mîrzâ Şahrûh, Herât'ın yönetimini elinde bulundurduğu sırada 1404 yılında babası Emîr Timur ile ihtilaf yaşamıştır. Bu ihtilaf nedeniyle, Emîr Timur tarafından Herât'ın idaresine memur edilen Fahreddîn-i Ahmed Tûsî Herât'ın idare memurlarını azaltmıştır.⁷ Mîrzâ Şahrûh kardeşi Mîranşah'tan devletin yönetimi devralarak 1405-1447 yılları arasında Timurlu Devleti'nde hükümdarlık yapmıştır.⁸ Mîrzâ Şahrûh'a; bahadır, yiğit, Hakan-ı Sa'id gibi unvanlar verilmiştir.⁹

¹ Şihâbüddîn-i Abdullah b. Lutfullah b. Abdürreşîd Hâfız-i Ebrû, Zübdetü't-Tevârîh, C.II, Tsh. S. K. Cevâdî, Vizâret-i Ferhengu İrşad-i İslâmî, Tahran 1372, s.978; Gıyâseddîn b. Hâce Hümamiddîn Muhammed b. Hâce Celaliddîn Muhammed Hândmîr (Khwandamîr), Habîbu's-Sîyar, Central Asian Sources I, The Reign of The Mongol and Turk, Part Two: Shakrukh Mîrzâ-Shah İsmail, Translated Edt. by. V. M. Thackston, Sources of Oriental Languages and Literatures, Edt. by Şinasi Tekin-Gönül Alpay Tekin, Harvard 1994, s.307.

² L. Bouvat, "Şahrûh Mîrzâ", İA, C.XI, MEB, İstanbul 1979, s.286.

³ İsmail Aka, "XV. Yüzyılın İlk Yarısında Herât-Kahire Münasebetleri", Makaleler, C.III, Yay. haz. E. Semih Yalçın-Şarika Gedikli, Berikan Yay., Ankara 2005, s.3.

⁴ Seyyîd Hamîdüddîn-i Muhammed b. Burhâneddîn Havendşah b. Kemâleddîn Mîrhând, Ravzâtü's-Safâ fi Sîreti'l-Enbiyâ ve'l-Mülûk ve'l-Hulefâ, C.IV, Tezhib ve telhis A. Zeryab, Tahran 1358, s.1035.

⁵ Muhammed b. Abdullah-ı Herevî Muinüddîn-i İsfizârî, Ravzâtü'l-Cennât fi Evsâf-ı Medineti Herât, C.II, Tsh. M. K. İmam, İntişârat-ı Dânişgâh-ı Tahran, Tahran 1338, s.46; Wilhelm Barthold, "Mir Ali Şîr ve Siyasî Hayatı", Ülkü Mecmuası, X/56, İstanbul 1937, s.356.

⁶ Ebu'l-Berekât Nureddîn-i Abdurrahman b. Ahmed b. Muhammed Câmî, Dîvân-ı Kâmil-i Câmî: Mukaddime, Yay. haz. Haşim Rıza, Tahran 1922, s.33; Wilhelm Barthold, Uluğ Bey ve Zamanı, Çev. İsmail Aka, Kült. Bak. Yay., Ankara 1990, s.48.

⁷ Mevlânâ Şerâfeddîn Ali Yezd, Zafermah, C.I, Haz. M. M. İlahded, Calcuta 1887, s.305-323; Necla Pekolcay, İslâmî Türk Edebiyatı, Çağaloğlu Yay., İstanbul 1967, s.55; Barthold, Uluğ Bey ve Zamanı, s.48.

⁸ Hâfız-i Ebrû, a.g.e., C.II, s.978; Khwandamir, a.g.e., s.307.

⁹ Bouvat, a.g.e., s.286.

Mîrzâ Şahruh, yaşadığı dönemde adaleti Hindistan'a kadar yayılmış müstesna bir hükümdardır.¹⁰ Emîr Timur zamanında tahrip olan Herât'ın yeniden imarı için Emîr Alike Kükeltaş, Emîr Fîrûzşâh ve Hoca Rastû gibi büyük beyleri Herât'ta bırakarak buranın korunması ve imarı için görevlendirmiştir. Babası zamanında şehirde oluşan tahribatı önlemiş, burada adına hutbe okutup para bastırmıştır.¹¹ Merv şehrini yeniden imar etmiş, Murgab suyunun taşkınlarını önlemek için tedbirler almış ve şehrin ziraatının gelişmesi için çalışmalar yaptırmıştır. Onun emîri Alike Kükeltaş bu imarda bizzat çalışmıştır.¹²

Mîrzâ Şahruh, başkenti Herât yaptıktan sonra¹³ burada Cengiz Yasası'nı uygulamaktan kaçınıp Müslüman bir halife gibi hareket etmiştir.¹⁴ Kendisi koyu bir Müslüman olup dinî kuralları harfiyen uygulamaya uygun bir mizacı vardı.¹⁵ Bu nedenle de dinî kuralların ülkede tam olarak uygulanması için kadınlara ve ulemaya emirler vermiştir. Bu aşırı muhafazakâr yapısı nedeniyle dolayısıyla muhtesiplere meyhâneleri kapattırılmış, şehzâdelerin evlerinde içki olup olmadığı konusunda arama yaptırmıştır.¹⁶ Mîrzâ Şahruh, İslâmî uygulamaları denetlemek için de muhtesipler görevlendirmiştir.¹⁷ Bu hükümdarın dönemi, Herât şehri ve bölgesi başta olmak üzere tüm ülke için huzurlu bir dönemdir.¹⁸

Mîrzâ Şahruh, sefere çıkarken şeyhlerin türbelerini ziyaret ederdi.¹⁹ Herât'ın kuzeyindeki Gâzurgâh²⁰ köyündeki Hâce Abdullah-ı Ensârî'nin

¹⁰ İsfizârî, a.g.e., C.II, s.46.

¹¹ Khwandamir, a.g.e., s.307; Abdürrezzâk es-Semerkindî, Matla-ı Sadeyn ve Mecma-i Bahreyn, C.II, Özbekistan Neşriyatı, Edt. A. Kayumov-M. Ali, Trc. Asaniddin Urumbayev, Taşkent 2008, s.8; Hâfiz-i Ebrû, a.g.e., C.I, s.14; İsmail Aka, Mirza Şahruh ve Zamanı, TTK, Ankara 1994, s.41; Brill, E. J. First Encyclopedia of Islam, Netherlands 1913-38, s.266.

¹² Hâfiz-i Ebrû, a.g.e., C.I, s.339.

¹³ Abdürrezzâk es-Semerkindî, Matla-ı Sadeyn ve Mecma'-i Bahreyn, Neşr. A. Nevâî, Kitâbhâne-i Tahûrî, Tahran 1974, s.134; Ahmed İbn'e Huseyin'e Kateb, Tarikh'e Jadid'e Yazd, Edt. Par. İraj Afshar, Tehran 1996, s.228, 234; Andrew Petersen, Dictionbary of Islamic Architecture, Routledge 1996, s.11; Burchan J., Telfer, R. N., The Bondaged Travels of Johann Schiltberger, London, MDCCCLXXIX, s.30; History of Mongul Dynasty in India, Translated from the French of Fether Francois Catrou, Londra 1826, s.20-22; M. Longworth Dames, H.A.R. Gibb, "Afghânistân-Islamic to the Rise the Afgan National State", The Encyclopaedia of Islam, C.I, Edt. by. H.A.R. Gibb, J.H. Kramers, E. Levi-Provençal, J. Schact, Leiden 1985, s.227.

¹⁴ İbrahim Kafesoğlu, Türk-İslâm Sentezi, Ötüken yay. İstanbul 1999, s.136; V. Vladimirovich Barthold, Orta Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler, Yay. haz. Kâzım Yaşar Koprıman-İsmail Aka, TTK, Ankara 2006, s.188, 191, 199.

¹⁵ Hândmîr, Târîh-i Habîbü's-Siyer fî Ahbâri Efrâdi'l-Beşer, C.III, Zîr Nazar M. N. Debirsiyâkî, Kitâbfürûş Hayyam, Tahran 1362, s.615; Ali Şîr Nevâyî, Mecâlisü'n-Nefâyis, Haz. Hüseyin Ayan-Kemal Yavuz, Erzurum 1995, s.179; Khwandamir, a.g.e., s.307, 340.

¹⁶ Wilhelm Barthold, Uluğ Bey ve Zamanı, s.148; İsmail Aka, Timur ve Devleti, TTK, Ankara 2000, s.135.

¹⁷ Beatrice Manz, Power, Politics and Religion in Timurid, İran, Cambridge 2007, s.63.

¹⁸ Abdulhakim Tabibî, Tarih-i Muhtasar-ı Herât Asr-ı Timuriyan, Tahran 1989, s.31; Jean Paul Roux, Orta Asya-Tarih ve Uygarlık, Çev. Lale Arslan, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2006, 345.

¹⁹ İsmail Aka, İran'da Türkmen Hâkimiyeti (Karakoyunlular Devri), TTK, Ankara 2001, s.22.

türbesini her ayın ilk perşembe günü mutlaka ziyaret ederdi. Halkın sapkınlıklara düşmesini önlemek için devletin başkentinde sayıları bir hayli fazla olan ve halk tarafından çok sevilen din büyüklerini vaaz etmekle görevlendirmiştir. Bunların en tanınmış Şemseddin el-Cezerî'den hadis okuyan ve uzun yıllar Mîrzâ Şahrûh'a muhtesiplik yapan Hanefî vâizi ve muhaddis Mevlânâ Celâleddîn-i Muhammed el-Kâyinî (ö.838/1434-1435) idi.²¹ Mîrzâ Şahrûh medreselerde Sünnîlik çerçevesinde eğitim öğretim yapılmasını istemesine ve bunu yaptırmış olmasına rağmen yine de Şiîliğin yayılmasını engelleyememiştir.²²

Dönemin kaynakları onun için her türlü ihtirastan arınmış, savaştan korkmayan, ancak daima zafer kazanmış, barışsever, Timur'un yaptığı tahribatları tamir etmiş müstesna bir hükümdar olarak kaydetmişlerdir.²³

Mîrzâ Şahrûh dindar ve barışsever bir hükümdar olup; tefsir, hadîs, fıkıh ve özellikle tarih kitapları okurdu.²⁴ Onun zamanında Herât şehri Kubbetü'l-İslâm olarak anılmıştır.²⁵ IX. yüzyıldan itibaren gerçekten de şehir din âlimlerinin uğrayıp tahsil görüp öğrenci yetiştirdikleri bir şehirdi. Mîrzâ Şahrûh, her zaman büyüklerle ve ileri gelenlerle sohbet ederdi. Herât'ta onun meclisinde perşembe ve cuma günleri güzel sesli hâfızlar Kûr'ân okurlardı.²⁶ Erkekler ve kadınlar tarafından her gün 700 defa hatm edilirdi. İnsanlar cuma günleri camilere sığmazdı.²⁷

Mîrzâ Şahrûh, oğlu Mîrzâ Baysungûr'u 1417 yılında adaletle hükmetmesi, barışı ve huzuru sağlaması için devlet işlerinin görüldüğü Dîvân-ı Âli-i Emîri olarak görevlendirdi. Mîrzâ Şahrûh; oğluna: "Ses isteyenlere senin sesin ulaşsın. Senden adalet isteyenlere senin kalbinden adalet ulaşsın."²⁸ demiştir. Mîrzâ Baysungûr da adaletsizlikleri gidermiş, zulme uğrayanları korumuştur. Bu dönemde Seyyîd Fahreddîn'in yaptığı gaspları ortaya çıkarmış, kötü muamelelere maruz kalanları kurtarmıştır.²⁹

Mîrzâ Şahrûh zamanında Timurluların bütün savaşlarda galip gelmelerine bakılarak onun uzun süren saltanatının başarılı olduğu yargısına

²⁰ Gâzîrgâh-Gâzurgâh-Kazurgâh: Farsça bir kelime olup savaş alanı anlamına gelmektedir.

²¹ Kâyinî, Kadı Abdullah türbesinde vâizlik yapmıştır. Musa Şamil Yüksel, Timurlularda Din Devlet İlişkisi, Basılmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2007, s.140-142.

²² Ebu'l-Feth Şehristânî, Mîl ve Nihal Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme ve Mezheplerin Tedkikinde Usul, Çev. Yusuf Ziya Yörükân, Notlarla Yay. haz. Murat Memiş, Kült. Bak. Ankara 2002, s.20.

²³ Bouvat, a.g.e., s.287.

²⁴ Aka, Mîrza Şahrûh ve Zamânı, s.72.

²⁵ Nizâmüddîn-i Şâmî, a.g.e., s.250.

²⁶ Hândmîr, a.g.e., s.615; Hasan-ı Rumlu, Ahsenü't-Tevârîh, Çev. Mürsel Öztürk, TTK, Ankara 2006, s.260; İsfizârî, a.g.e., C.II, s.26, 97.

²⁷ Câmî, a.g.e., s.15; Hândmîr, a.g.e., s.615.

²⁸ Hâfîz-i Ebrû, a.g.e., s.C.II, 628-629.

²⁹ Bouvat, a.g.e., s.286.

varılabilir. Çünkü O, Azerbaycan ve Irak-ı Arap hariç babası zamanında alınan ülkelerin hemen tamamını elde tutmayı başarmış, iç mücadelelere kısmen de olsa son vermiş ve ülkenin kırk yıl daha parlak bir şekilde varlığının devamını sağlamıştır. Bu başarısında her ne kadar babasından kalan hazine ve ordu ile Emîr Alike Kükeltaş ve Celâleddîn-i Fîrûzşâh gibi kıymetli ve güngörmüş devlet adamları varsa da Mîrzâ Şahruh'un da hem devlet yönetme hem de adam seçme konusundaki kabiliyetini de göz ardı etmemek gerekir.³⁰

Hindistan'dan Çin'e ve Mısır'a kadar iyi ilişkiler kurmuş bir hükümdar olan Mîrzâ Şahruh³¹ bu dönemde Herât ile Memlûklü Devleti'nin merkezi olan Kâhire arasında iyi münasebetlerde bulunmuş, Mîrzâ Şahruh ile Emîr Çakmak arasında elçilik heyeti gidip gelmiştir.³² Mîrzâ Şahruh tarafından Herât'ın merkez yapılmasından sonra devletin yıkılışına kadar bu şehir önemli bir kültür, sanat, ticaret ve yönetim merkezi olmuştur.³³

MÎRZÂ ŞAHRUH'A KARŞI DÜZENLENEN SUİKAST GİRİŞİMLERİ

İslâmiyet'e bu kadar bağlı, adalet ilkelerini kendisine düstur edinen Mîrzâ Şahruh'tan elbette rahatsız olanlar vardı. Öyle ki rahatsız olan bazı kesimler onun canına kıymaya dahi teşebbüs etmişlerdir.

Mîrzâ Şahruh'a iki defa suikast girişiminde bulunulmuştur. Bunlardan biri Mazenderan seferi dönüşünde ve Sistan seferi öncesindedir. Suikast 810 Zilkaade/Nisan 1408'de düzenlemiştir. Konuyla ilgili olarak Tâcü's-Selmânî, Abdürrezzâk es-Semerkindî ve Hâfız-i Ebrû ayrıntılı bilgi vermektedirler. Suikastı düzenleyen Mîrzâ Şahruh'un yakın adamlarından Cihanmelik'tir. Cihanmelik'in ataları Emîr Timur'un Kutlan bölgesinden³⁴ çağırıp iyilikte bulunduğu, kendi yakın adamları arasına aldığı ve ona tavaçlık³⁵ rütbesi verdiği kişidir.

³⁰ Aka, Timur ve Devleti, s. 144.

³¹ Brill and Luzac, a.g.e., s.266.

³² Khwandamir, a.g.e., s.347; İsmail Aka, "XV. Yüzyılın İlk Yarısında Herât-Kahire Münasebetleri", C.III, Makaleler, Yay. haz. E. Semih Yalçın-Şarika Gedikli, Berikan Yay., Ankara 2005, s.10.

³³ Aka, XV. Yüzyılın İlk Yarısında Herât-Kahire Münasebetleri, s.31.

³⁴ Tarihname'nin tercümesini dilimize kazandırmış olan İsmail Aka emin olmamakla birlikte buranın Vah ve Penc ırmakları arasında Huttelan veya Huttal olarak adlandırılan bölgenin olabileceğini kaydetmiştir. Bkz. Tâcü's-Selmânî, a.g.e., s.90, nr.212.

³⁵ Çağatayca bir kelime olan tavaçlık başlangıçta develerle meşgul olan kimseleri ifade etmek için kullanılmaktayken sonradan elçi ve haberci anlamında kullanılmaya başlanmıştır. Bkz. Tâcü's-Selmânî, a.g.e., s.90.

Mîrzâ Şahruh daha çok küçük yaşta iken Cihanmelik b. Mülket ona hizmetle görevlendirilmişti.³⁶ Hâfız-i Ebrû onun için: “*İhtirastlı bir insandı. Saf inançlı ve güvenilir biriydi*”³⁷ demektedir. Mîrzâ Şahruh’un yanında gitgide yükselmışti. Cihanmelik, hem belirtilen özellikleri ve hem de Mîrzâ Şahruh’un güvenini kazanması dolayısıyla akranlarının önüne geçmişti. Mîrzâ Şahruh’un güvenilir adamı olduğundan hükümdar ona sürekli mükâfatlar vererek lâyük olduğu makamlara getirdi. Cihanmelik, makamının yükselmesinden sonra gurura kapıldı. Aklına fitne girdi. Şahruh’un ona verdiği değerden mağrur oldu. İtaat etmeyi bırakıp muhalefete başladı.³⁸ Mazendaran’dan kendi memleketi olan Herât’a geldi. Cihanmelik burada Mîrzâ Şahruh’un, Sicistan ve Ferah vilâyetlerine sefer yapacağını öğrendi.³⁹ Mîrzâ Şahruh, sefer hazırlıkları için de Hâce Gıyâseddîn-i Sâlar’ı görevlendirmişti. Ondan arpa, saman başta olmak üzere sefer için gerekli malzemeleri toplamasını ve bunun içinde her bir asker için on dinar verilmesini emretti. Bu sefer hazırlıkları dolayısıyla da Herât ve civarında bir kısım gıda maddeleri pahalalmıştı. Piyasadaki fiyat artışını da kötüye kullandı ve arkadaşları ile muhalefete başladı.⁴⁰

Suikastın içinde olanlardan birisi de Hasan-ı Candar’ın oğlu Yusuf-ı Celil’dir.⁴¹ Tarihname yazarının, Yusuf-ı Celil’in keçe külâh giyinmesinden bahsetmesine bakılırsa onun Hurûflerden olduğu düşünülebilir.⁴² Tâcû’s-Selmânî, Yusuf-ı Celil’in, Emîr Timur zamanında Hive şehrinin ıktası verilmiş bir kişi olduğunu kaydetmiştir.⁴³ Kaynaklarda Hivek olarak geçen Hive darugası Nemedek ve yine Tarihname yazarının kötü söz ve tutumuyla işi aldatmaktan başka bir şey olmadığını belirttiği Timurtaş oğlu Saadet ve kardeşi⁴⁴, Bihlûl b. Babay Timur, Sultan Bayezid b. Osman, Sultan Ahmed b. Emîr Akbuka ve bunların yandaşları muhalefet etmeye başladılar.⁴⁵ Mîrzâ Şahruh zamanında elde ettikleri nimetlerin ve gücün değerini bilmeyip vesveseye kapıldılar. Başkalarının da Mîrzâ Şahruh’a karşı fitne çıkarması için gizlice çalışmaya başladılar. Mîrzâ Şahruh ise onların muhalefet edeceğini aklından bile geçirmiyordu. Ancak bir süre sonra aklına şüphe gelmiş olacak ki onlardan itaat etmeleri konusunda söz almıştır.⁴⁶ Bu belirtilen isimler her ne kadar itaat etmeye söz vermişlerse de sözlerinde

³⁶ Abdürrezzâk es-Semerkandî, a.g.e., (Özbekistan Neşriyatı), s.108; Hâfız-i Ebrû, a.g.e., C.I, s.206.

³⁷ Hâfız-i Ebrû, a.g.e., C.I, s.207.

³⁸ Abdürrezzâk es-Semerkandî, (Özbekistan Neşriyatı), a.g.e., s.108; Hâfız-i Ebrû, a.g.e., C.I, s.208.

³⁹ Hâfız-i Ebrû, a.g.e., C.I, s.208.

⁴⁰ A.g.e., C.I, s.209.

⁴¹ Abdürrezzâk es-Semerkandî, a.g.e., (Özbekistan Neşriyatı), s.109.

⁴² Bu dönemde Hurûfler genel olarak keçeden bir şapka giyerlerdi. Bkz. Khwandamir, a.g.e., s.340.

⁴³ Tâcû’s-Selmânî, a.g.e., s.90.

⁴⁴ Abdürrezzâk es-Semerkandî, a.g.e., (Özbekistan Neşriyatı), s. 109; Hâfız-i Ebrû, a.g.e., C.I, s.210;

Tâcû’s-Selmânî, a.g.e., 90.

⁴⁵ Hâfız-i Ebrû, a.g.e., C.I, s.210; Abdürrezzâk es-Semerkandî, a.g.e., (Özbekistan Neşriyatı), s. 109.

⁴⁶ Hâfız-i Ebrû, a.g.e., C.I, s.211.

durmamışlardır. İşi daha da ileri götürerek hükümdarı öldürmeyi düşündüler ve Mîrzâ Şahruh'un Sistan'a sefere çıkma hazırlığı yapan orduyu teftişi ve geçit töreni sırasında (cibâ dîden ve arz- asâkîr) suikast yapmayı planladılar. Bu plana göre Cihanmelik, atlıların ve zırhlıların denemesi ile araç-gereçlerin bakımı sırasında hükümdarı kılıç ile öldürecekti.⁴⁷

Mîrzâ Şahruh'un beylerinden olan Tugay Merken'in oğlu Acebşîr, suikastçıların konuşmalarını duyup durumu saray görevlilerine bildirdi.⁴⁸ Plânı önceden haber alan Şahruh, 1 Zilkaade 810/29 Mart 1408 tarihinde⁴⁹ teftiş esnasında beyler, devlet ileri gelenleri ve silahlı ordu ile birlikte suikastçıların üzerine doğru yöneldi. Abdürrezzâk es-Semerkindî ise bu tarihi 30 Zilkaade 810/27 Nisan 1408 olarak kaydetmiştir.⁵⁰ Emîr Mızrab Bahadur'un hükümdarlık alayından önce ordunun geçit töreni yapacağı alana gitmesi buyruldu. Asiler kaçtı ve peşlerinden giden Emîr Mızrab Bahadur'un askerleri ile asiler arasında şiddetli bir çatışma başladı. Suikastçılar Emîr Mızrab Bahadur'un üzerine yürüyerek onu alından ve elinden yaraladılar.⁵¹ Mızrab Bahadur hükümdarın yanına geldi. Artık asilerin kötü planları belgelenmiş olduğundan hükümdar onların üzerlerine yürütmesi emrini verdi. Suikastları başarısızlıkla sonuçlanan ve kaçan asilerin malları yağmalandı.⁵²

Mîrzâ Şahruh, ülkenin çeşitli yerlerine elçilerle haber göndererek suikastçıların geçecekleri geçit ve yolların tutulmasını emretti. Kendisi de başkent Herât'a döndü.⁵³ Nemedek⁵⁴ ve Cihanmelik, Emîrzâde Halil'in yanına Maverâünnehr'e gitmek niyeti ile Mahan⁵⁵ yoluna koyuldular.⁵⁶ Mîrzâ Şahruh'un emri ile Çerkes, Mahan'da bütün yol ve geçitler üzerine pusu kurdu. Cihanmelik ve Nemedek bu civara gelince⁵⁷ Çerkes'in kendisi bizzat çıkarak onları yakalayıp bağlattı ve güvenilir adamları ile Mîrzâ Şahruh'un huzuruna gönderdi.⁵⁸ Yakalanan bu adamları Mîrzâ Şahruh'a haber vermek için de öncü olarak sultana haber yolladı. Mîrzâ Şahruh, yakalanan bu asilerin Herât'a gelmeden cezalarının verilmesini istedi ve öncüyü geri yolladı. Öncü hükümdara götürülmekte olan asilere Çihil

⁴⁷ Tâcü's-Selmânî, a.g.e., 90; Abdürrezzâk es-Semerkindî, a.g.e., (Özbekistan Neşriyatı), s.108-109.

⁴⁸ Tâcü's-Selmânî, a.g.e., s.91; Hâfiz-i Ebrû, a.g.e., C.I, s.211.

⁴⁹ Hâfiz-i Ebrû, a.g.e., C.I, s.211.

⁵⁰ Abdürrezzâk es-Semerkindî, a.g.e., (Özbekistan Neşriyatı), s. 109.

⁵¹ Tâcü's-Selmânî, a.g.e.,s.91; Hâfiz-i Ebrû, a.g.e., C.I, s.211; Abdürrezzâk es-Semerkindî, a.g.e., (Özbekistan Neşriyatı), s.109.

⁵² Tâcü's-Selmânî, a.g.e.,s.91.

⁵³ Hâfiz-i Ebrû, a.g.e., C.I, s.211; Tâcü's-Selmânî, a.g.e., s.90-91.

⁵⁴ Tâcü's-Selmânî, a.g.e., 91.

⁵⁵ Merv yakınlarında eski bir yerleşim yeridir.

⁵⁶ Tâcü's-Selmânî, a.g.e.,s.91; Hâfiz-i Ebrû, a.g.e., C.I, s.213.

⁵⁷ Tâcü's-Selmânî, a.g.e., s.92.

⁵⁸ Abdürrezzâk es-Semerkindî, a.g.e., (Özbekistan Neşriyatı), s.110; Hâfiz-i Ebrû, a.g.e., C.I, s.213; İsmail Aka, Mirza Şahruh ve Zamani, TTK, Ankara 1994, s.77.

Duhteran yakınında rastladı. Durumu asileri getirmekte olan Emîr Çerkez'in adamlarına anlattı.⁵⁹ Bu haber üzerine Cihanmelik ve Nemedek Çihil Duhteran'da öldürüldü.⁶⁰

Hasan Sûfî Tarhan⁶¹Murgab yolu ile Maverâünnehr'e acele kaçmak isteyen Timurtaş oğlu Saadet,⁶² Ahmet Akboğa ve kardeşini Badgîs civarındaki Kitu dağında⁶³ adamlarına yakalatıp güvenilir adamları ile birlikte Mîrzâ Şahrüh'un huzuruna Herât sarayına gönderdi.⁶⁴Saadet'in kardeşi ve Ahmet Akboğa serbest bırakıldı.⁶⁵ Suikastı düzenleyen bu üç kişi ölüm cezasına çarptırıldı. Hasan-ı Candar ve oğlu Yusuf-ı Celil kaçarak önce İsfahan'da Ömer Şeyh'in oğlu Mîrzâ Rüstem'in yanına geldiler, oradan da Şiraz'a gelip yerleştiler.⁶⁶ Yusuf-ı Celil İsfahan'dan kaçarak Mîrzâ Şahrüh'a gelip onun haber verenler vasıtasıyla yakalanıp cezalandırıldı.⁶⁷ Tarihname yazarı onların burada da kötü davranışlar sergilemeleri nedeniyle öldürdüklerini belirtmiş ancak ayrıntı vermemiştir.⁶⁸ Yine âsilerden olan Bayezid b. Osman Câm şehri yakınlarında yakalanarak Herât'a getirilmiş, ancak Mîrzâ Şahrüh'un oğlu İbrahim Sultan'ın şefaati ile canı başışlanmış.⁶⁹

İkinci suikastı ise bölgede oldukça etkili olan Hurûfler düzenlemişlerdir.⁷⁰ Mîrzâ Şahrüh, Herât Cuma Camii'nde namazını kılıp çıkarken beyler, bazı devlet erkânı ve halk onu selamlamak üzere camii önünde onu beklemeye başlamışlardı.⁷¹ Mevlânâ Fazlullah-ı Esterâbâdî'nin adamlarından keçe kıyafetli Ahmed-i Lor (Lur) isminde birisi elinde bir kâğıt ile sultana yaklaştı. Sultan yanındaki görevlilerden birisine kâğıdı almasını ve konuyla ilgilenmesini emretti. Tam bu sırada Ahmed-i Lor, sultana

⁵⁹ Hâfiz-i Ebrû, a.g.e., C.I, s.213; Abdürrezzâk es-Semerkindî, a.g.e., (Özbekistan Neşriyatı), s.110.

⁶⁰ Hâfiz-i Ebrû, a.g.e., C.I, 214; Abdürrezzâk es-Semerkindî, a.g.e., (Özbekistan Neşriyatı), s.110.

⁶¹ Hasan Sûfî Tarhan: Mirza Şahrüh'un Eşi Gevher Şâd Ağa'nın kardeşidir. (ö. 5 Receb 827/4 Haziran 1424 Hasan-ı Rumlu, Ahsenü't Tevârih, Çev. Mürsel Öztürk, TTK, Ankara 2006, s.25. Timur döneminden itibaren orduya asker toplama ve inzibat işlerini yapmak üzere tavacılık görevine getirilmişti. Ayrıntılı bilgi için bkz. Hayrunnisa Alan, "Bir Timurlu Hanımı; Gevher Şad Ağa ve Tarhanî Emirler", Prof. Dr. İsmail Aka Armağanı, İzmir 1999, s.234.

⁶² Abdürrezzâk es-Semerkindî, a.g.e., (Özbekistan Neşriyatı), 109; Tâcü's-Selmânî, a.g.e., s.92.

⁶³ Hâfiz-i Ebrû, a.g.e., C.I, s.213.

⁶⁴ Tâcü's-Selmânî 1988: 90. Bu yakalanma olayını Abdürrezzak Semerkindî şöyle ifade etmiştir. Emir Hasan Sûfî'nin ordusu Saadetsiz Saadet'i kardeşi ile beraber ve Ahmed Akboğa'yı Badgîs'ten tutuklayıp getirdiler. Abdürrezzâk es-Semerkindî, a.g.e., (Özbekistan Neşriyatı), s.109.

⁶⁵ Hâfiz-i Ebrû, a.g.e., C.I, s.213; Abdürrezzâk es-Semerkindî, a.g.e., (Özbekistan Neşriyatı), s.110

⁶⁶ Abdürrezzâk es-Semerkindî, a.g.e., (Özbekistan Neşriyatı), s.110.

⁶⁷ Hâfiz-i Ebrû, a.g.e., C.I, s.522-523.

⁶⁸ Tâcü's-Selmânî, a.g.e., s.91.

⁶⁹ Hâfiz-i Ebrû, a.g.e., C.I, 214; Abdürrezzâk es-Semerkindî, a.g.e., (Özbekistan Neşriyatı), s.110.

⁷⁰ Hurûflîğin Timurlular dönemindeki Herât'taki pîri Şeyh Fazlullah Esterâbâdî idi. Câmî, a.g.e., s.90.

⁷¹ Hâfiz-i Ebrû, a.g.e., C.II, s.671.

yaklaşıp yenindeki⁷² bıçağı çıkararak onu karnından bıçakladı.⁷³ Kendisini yakalamak isteyen iki kişiyi de bu sırada yaraladı.⁷⁴ Timurlular döneminin emirlerinden olan Mengü Kavçî'nin oğlu Emîr Ali Sultan⁷⁵, Mîrzâ Şahruh'un da iznini alarak hemen orada bir kılıç darbesi ile Ahmed'i Lor'u öldürdü. Suikastın tarihi 23 Rebiülâhîr 830/21 Şubat 1427'dir.⁷⁶ Suikastın tarihinin gün olarak cuma gününe rastlamadığını kaydetmiştir.⁷⁷

Emîr Celâleddîn-i Fîrûzşâh ve Emîr Alike Kükeltaş hükümdarın çıkması için bekliyorlardı.⁷⁸ O zamanlarda halkın da camii çıkışlarında hükümdarı bekleyip ve görmek istemesi âdet olduğundan camii çıkışında kalabalık bir halk kitlesi de hükümdarı bekliyordu.⁷⁹ Bu sırada içerde olan hadisenin halk tarafından duyulup karışıklık çıkmaması için sultanın yarası gizlendi.⁸⁰ Mîrzâ Şahruh, Emîr Fîrûzşâh'ı camiye çağırdı. Fîrûzşâh içeri girdiğinde yaranın ölümcül olmadığını görünce şükrederek dua etti. Suikast haberinin duyulması ile halkın hükümdarın hayatı hakkında tereddüde düşüp kargaşaya ortam hazırlanacağını düşündü. Camiden çıkarken buradan çıkarken halkın onu sedyede görmesinin olumsuzluklara yol açacağını bu nedenle sedye ile götürülmeyip bir süre halkın onu ayakta görmesi gerektiğini söyledi. Mîrzâ Şahruh bir süre halkın gözü önünde göründü ancak daha sonra buradan acele olarak ikâmetgâhı olan Bağ-ı Zagan'a⁸¹ götürüldü.

⁷² Eli ile kol bileği arasındaki elbisenin arasından.

⁷³ Hasan-ı Rumlu, a.g.e., s.193.

⁷⁴ Hândmîr, a.g.e., s.615; Khwandamir, a.g.e., s.340; Abdürrezzak es-Semerkandî, a.g.e., (Özbekistan Neşriyatı), s.584; Mîrhând, a.g.e.,c.IV, s.692; Hâfîz-i Ebrû,a.g.e., C.II, s.972; Bouvat, a.g.e., s.287; Aka, Mirza Şahruh ve Zamanı, s.139; Abdülbaki Gölpınarlı, "Fadlallah-ı Hurûfî'nin Oğluna Ait Bir Mektup", Şarkiyat Mecmuası, İstanbul 1956, s.43-45.

⁷⁵ Hândmîr, a.g.e., C.II, s.615; Khwandamir, a.g.e., s.307; Hâfîz-i Ebrû, a.g.e., C.II, s.972; Hasan-ı Rumlu, a.g.e., s.193.

⁷⁶ Abdürrezzak es-Semerkandî, a.g.e. s.584; Mîrhând, a.g.e., c.VI, s.692; Hândmîr, a.g.e., s.615; Khwandamir, a.g.e., s.307, 340; Hâfîz-i Ebrû, a.g.e., C.II, s.972-973; Muhammed b. Abdullah Herevî Muinüddin-i İsfizârî, Ravzâtü'l-Cennât fî Evsâf-ı Medineti-Herât, C.II, Tsh. M. Kâzım İmam, İntişârât-ı Danişgâh-ı Tahran, Tahran 1338, s.406; Devletşâh, Tezkîrettü's-Şuarâ (Tezkere-i Devletşâh), Tercüman 1001 Temel Eser, C.III, Trc. N. Lugal, İstanbul 1997, 276-277; Ali Şîr Nevâyî, Mecâlisü'n-Nefâyis, Yay. Haz. Hüseyin Ayan-Kemal Yavuz, Erzurum 1995, s.3; Hasan-ı Rumlu, a.g.e., s.208; Aka, Mirza Şahruh ve Zamanı, s.139; Aka, Timur ve Devleti, s.1333-134.

⁷⁷ Abdürrezzak es-Semerkandî, a.g.e.,s. 585; Hândmîr, a.g.e., s.615-616.

⁷⁸ Hâfîz-i Ebrû, a.g.e., C.II, s.972; Khwandamir, a.g.e., s.340.

⁷⁹ Hasan-ı Rumlu, a.g.e., s.193; Hâfîz-i Ebrû, a.g.e., s.972; Khwandamir, a.g.e., s.340.

⁸⁰ Hâfîz-i Ebrû, a.g.e., C.II, s.973; Hândmîr, a.g.e., s.616.

⁸¹ Bağ-ı Zagan: Tmurlu hükümdarlarının daimi ikâmetgâhı olup Moğollar ve Kertler zamanından beri varlığı bilinmekteydi. Burası Kertler zamanında Dervâze-i Melik Kapısı'nın önündeki yolun batısında sur dışındaydı. Mîrzâ Şahruh burasını imar etmiş ve yeni eklentilerle hükümet merkezi haline getirmişti. Burası daha sonra oğlu Mîrzâ Baysungûr'a ikâmetgâh olarak verilmiştir. Abdürrezzak es-Semerkandî, a.g.e., (Özbekistan Neşriyatı), 201; İsfizârî, a.g.e., C.II, s.18, 27, 32; Câmî, a.g.e., s.30; Ebûbekr-i Tihârî, Kitâb-ı Diyarbekriyye, Çev. M. Öztürk, Kült. Bak. Yay., Ankara 2001; s.332-33; Lisa Golombek, Discourse of on Imaginary Art Council in Fifteenth Century İnan Timurid Art and Culture: İnan and Central Asia in the Fifteenth Century, Edt. Lisa Golombek-Maria Subtenly, Leiden 1992; s.20; Z. Velidi Togan, "Gıyas al-din Baysungûr", İA, C.II, MEB, İstanbul 1979, s.434-435.

Tabipler gelip burada tedaviye başladılar.⁸² Hükümdarın zaten çok ciddi bir tehlike teşkil etmeyen yarası kısa sürede iyileşti.⁸³

Mîrzâ Şahrüh fakirlere sadaka dağıttırdı. Bizzat kendi emirlerini ülkenin fakir yerlerini bulup bunların durumlarının iyileştirilmesi için görevlendirdi. Cezası ağır olmayan suçluların hapis cezasını affetti. Ağır olanların cezalarını indirdi. Hapishâne koşullarını iyileştirdi. Hâfız-i Ebrû, suikastın başarısız olması ile ilgili olarak: “*Süleyman’ın yüzüğü (mührü) gibi saltanat mührü Şahrüh’ta kaldı.*” kaydını düşmüştür.⁸⁴

Mîrzâ Şahrüh’un oğlu Mîrzâ Baysungur başkanlığında bir heyet suikastı soruşturmaya başladı.⁸⁵ Heyetin içinde Mîrzâ Şahrüh’un emirlerinden ve çocukluğundan beri arkadaşı olan Alike Kükeltaş ile birlikte, Emîr Fîrûzşâh, Barlas Şeyh Lokman, Muhammed Derviş, Hvandşah, Mahmud Şah, Fîrûzşâh’ın kardeşi gibi emirler, Vezîr Pîr Muhammed ile Mevlânâzâde-i Ebherî, Mevlânâ Nurullah, Mevlânâ Fasih ve öğrencileri bulunmaktaydı.⁸⁶ Ancak en önemli delil olan suikastı yapan kişi Ahmed-i Lor öldürülmüştü. Suikastı araştırmakla görevli olan heyet, onun öldürülmesinden pişman oldu. Çünkü soruşturmanın en önemli delili ölmüştü. Mîrzâ Baysungûr’un çok büyük gayretleriyle Ahmed-i Lor’a ait bir anahtar bulununca bu anahtarın nerenin anahtarı olduğu uzun süre araştırılmış ve nihayet bir dükkânı açtığı görülmüştü. Heyet, bu dükkân da börk diken bir kişinin olduğunu ve buraya başta Mevlânâ Mâr’ûf-i Hattad⁸⁷ olmak üzere çok kişinin sık sık geldiğini haber aldı.⁸⁸

Mevlânâ Mâr’ûf-i Hattat, Mîrzâ Şahrüh’a suikast girişimi yapmış olan Ahmed-i Lor olayından sonra da suikastta rolü olduğu düşüncesinin

⁸² Hasan-ı Rumlu, a.g.e., s.193; Hâfız-i Ebrû, a.g.e., s.919, 973; Khwandamir, a.g.e., s.340.

⁸³ Khwandamir, a.g.e., s.340.

⁸⁴ Hâfız-i Ebrû, a.g.e., C.II,s.621.

⁸⁵ Hâfız-i Ebrû, a.g.e., C.II, s.621.

⁸⁶ Rumlu, a.g.e., s.194, Gölpınarlı, a.g.e., s.45; Hâfız-i Ebrû, a.g.e., C.II, s.973.

⁸⁷ Hândmîr, a.g.e.,s.615; Gölpınarlı, a.g.e., 45.

⁸⁷ Mevlânâ Mâr’ûf yetenekli bir hattat olup aynı zamanda hatipti. Hoş sohbet birisiydi. Ahmet Celâyir zamanında onun Maiyetinde bulunmuş, sonra onunla arası açılıp horlanmış, Mîrzâ İskender’in Şiraz’ı yönetmesi esnasında buraya getirilmişti. Keçeden oluşan kaliteli bir şapka (külâh) giyerdi. Hândmîr, a.g.e., s.616; Khwandamir, a.g.e., s.340. Bal rengi bir hırkası vardı. Külâhın etrafına da elif şeklinde keçe sarardı. Hasan-ı Rumlu, a.g.e., s.194; Hândmîr, a.g.e., s.616. Günde 500 beyit yazabiliyordu. Bir ara yazım işini yavaşlatınca olay Mîrzâ İskender’in kulağına kadar gitmişti. Mîrzâ İskender bu yavaşlamanın sebebini sorunca da kendisinin 500 beyiti günde yazdığını ancak bu 500 beyiti bir insanın normalde ancak üç günde yazabileceğini söyledi. Hândmîr, a.g.e., s.616; Khwandamir, a.g.e., s.340-341. Mîrzâ İskender’in huzurunda kurulan bir çadırda öğle namazına kadar 1500 beyit yazınca bu inanılmaz olay Mîrzânın hoşuna gitmiş ve hattat ödüllendirilmiştir. Mîrzâ Şahrüh Şiraz’ı alınca bu hattat da Herât’a getirilmiştir. Mevlânâ Mâr’ûf’a Mîrzâ Şahrüh’un kütüphânesinde görev vermiştir. O, zamanın aranan hocalarındandı. Hândmîr, a.g.e.,616; Khwandamir, a.g.e., s.341. Mevlânâ Mâr’ûf, kendine çok güvenen birisiydi. Bir keresinde Mîrzâ Baysungûr’un yazması için verdiği Şeyh Nizâmî’nin Hamse’sini yazmadan geri vermiştir.

⁸⁸ Hândmîr, a.g.e., s.615; Khwandamir, a.g.e., s.340.

hâkim olması dolayısıyla iyice gözden düşmüştür. Birkaç kez idam sehпасına götürüldü. İdamlardan kurtulmuşsa da bir süre İhtiyâreddîn kalesinde hapis yatmıştır.⁸⁹ Mevlânâ Mâr'ûf'tan hat öğrenmek için gelenler de suikast soruşturması sebebiyle takibattan kurtulamamışlardır.⁹⁰ Mevlânâ Mâr'ûf başlangıçta bir şey bilmediğini ifade etmiş de işkence ile yapılan sorgusunda suikastı yapan Ahmed-i Lor olmasına rağmen aslında suikast planının ve hareketinin Hoca Adududdîn adlı birisi tarafından idare edildiğini ve suikastçıların Fazlullah-ı Astarâbâdî'nin görüşlerini benimsediklerini, onun yolundan gittiklerini belirtti.⁹¹

Fazlullah'ın kız kardeşinin oğlu olan Hâce Azudiddîn, Mevlânâ Fazlullah'ın yeğenydi.⁹² Mevlânâ İzzeddîn ve suikastta Ahmed-i Lor ile işbirliği yapanlar öldürülerek Herât'ta Çiharsuk yakınında yakılmışlardır.⁹³ Suikastta rolü olduğu gerekçesiyle itham edilen, şehirden çıkarılan ve ölümden dönenler arasında zamanın önemli isimlerinden Şeyh Kâsım-ı Envâr da vardır.⁹⁴ Mîrzâ Şahrüh zamanında Kâsım-ı Envâr'ın toplum içinde önemli bir nüfuzu vardı. Suikastta rolü olduğu gerekçesiyle Kâsım-ı Envâr Herât'tan çıkarıldı. Kâsım-ı Envâr buradan Semerkand'a gitti. Mîrzâ Şahrüh'un oğlu ve Semerkand hâkimi Mîrzâ Uluğ Bey tarafından karşılanıp, hürmet edildi.⁹⁵ Ancak daha sonra Herât'a geri döndü.⁹⁶ 838/1434-1435 yılında öldü.⁹⁷

Kâsım-ı Envâr'ın suikastta rolü olduğuna delil olarak de Ahmed-i Lor'un Kâsım-ı Envâr'ın yanına gidip gelmesi olarak gösterildi. Suikastta rolü olup olmadığı tam olarak bilinmiyorsa da Hasan-ı Rumlu onun Mîrzâ Şahrüh ve oğullarına saygı ve hürmet göstermediğini kaydetmiştir. Bu kayda

⁸⁹ Abdürrezzâk es-Semerkandî, a.g.e., (Özbekistan Neşriyatı), s.590; Hândmîr, a.g.e., s.616; Khwandamir, a.g.e., s.341.

⁹⁰ Abdürrezzâk es-Semerkandî, a.g.e., (Özbekistan Neşriyatı), s.590; Hasan-ı Rumlu, a.g.e., s.194

⁹¹ Aka, Mîrzâ Şahrüh ve Zamanı, s.139.

⁹² Hândmîr, a.g.e., s.617; Khwandamir, a.g.e., s.341.

⁹³ Hâfîz-i Ebrû, a.g.e., C.II, s.919, 973; Abdürrezzâk es-Semerkandî, a.g.e., (Özbekistan Neşriyatı), s.590; Hândmîr, a.g.e., s.616; Khwandamir, a.g.e., s.341; Z. Velidi Togan, "Gıyas al-din Baysungûr", İA, C.II, MEB, İstanbul 1979, s.430.

⁹⁴ Şeyh Kâsım-ı Envâr aslen Azerbaycanlı olup (Hasan-ı Rumlu, a.g.e., s.207; Hâfîz-i Ebrû, a.g.e., C. I, s.973), Tebriz'in Şenaâbad kasabasında (İsfizârî, a.g.e., C.II, s.406) 757/1356 yılında doğmuştur Hâfîz-i Ebrû, a.g.e., C.II, s.973. Şeyh Sadrü'ddîn-i Erdebîllî'nin müridi olmuştur. Hasan-ı Rumlu, a.g.e., s.207; Hâfîz-i Ebrû, a.g.e., C.II, s.973. Horâsân'a gelmiş ve Nişâbûr'da kalmış, Horâsân'ın zâhirî ilimlerle uğraşan bilim adamlarının hücumuna uğrayınca Herât'a gelmiştir. Ali Şîr Nevâyî, a.g.e., s.3; Khwandamir, a.g.e., s.341, 356). Şeyh Evhâddîn-i Kirmânî'nin öğrencisidir. Mîrzâ Şahrüh ve oğlu Baysungûr döneminde Herât'ta bulunmuştur. Herât ahalisi kendisine çok hürmet etmiştir. Câmî, a.g.e., s.70; İsfizârî, a.g.e., C.II, s.406; Ali Şîr Nevâyî, a.g.e., s.3; Khwandamir, a.g.e., s.341, 356; Hasan-ı Rumlu, a.g.e., s.207. Herât payitahtının büyükleri onun meclisinde bulunup müridi olmuşlardır. Devletşah, a.g.e., C.III, s.414; Ali Şîr Nevâyî, a.g.e., s.3; Hasan-ı Rumlu, a.g.e., s.208; Khwandamir, a.g.e., s.356.

⁹⁵ Hândmîr, a.g.e., s.617; Hasan-ı Rumlu, a.g.e., s.208.

⁹⁶ Mîrhând, a.g.e., C.IV, s.692; Hasan-ı Rumlu, a.g.e., s.208; Devletşah, a.g.e., s.414; Ali Şîr Nevâyî, a.g.e., s.3; Khwandamir, a.g.e., s.341.

⁹⁷ Hâfîz-i Ebrû, a.g.e., C.II, s.973.

göre Kâsım-ı Envâr, Şahrüh'un uygulamalarını beğenmemiş olabileceği sonucu çıkarılabilmektedir.⁹⁸

Tarikatın kurucusu Mevlânâ Fazlullah'ın 796/1393 yılında Mîranşah tarafından öldürülmesi üzerine müridlerinin bunun intikamını almak için girişimde bulunma olma ihtimali vardır. Bu suikastta Karakoyunlu İskender'in rolünün olup olmadığı bilinmiyorsa da, suçluların serbest bırakıldıktan sonra Şiraz üzerinden Karakoyunlu Şah Mehmed'in yanına Bağdat'a gitmeleri bu ihtimali akla getirmektedir.⁹⁹

Hurûflerden birinin Herât'ta camide Mîrzâ Şahrüh'a suikast düzenlemesi, ancak huzursuzluk çıkmaması için suikastın halktan gizlemeye çalışması, Mîrzâ Şahrüh zamanında bu grubun fitne çıkarabilecek güçte olduklarını göstermesi bakımından oldukça önemlidir.¹⁰⁰

Suikasttan kıl payı kurtulan Mîrzâ Şahrüh bundan sonra geriye kalan ömründe halka daha fazla hizmet, daha fazla adalet götürmek için çalışmış, Türk tarihinin ender hükümdarlardandır. O babası ve torunlarının çoğunun aksine Moğol geleneklerinden uzaklaşmış, İslâmî kuralların tatbikçisi olmuştur. Mîrzâ Şahrüh'un ömrü 71 yıl, 9 ay 7 gündür.¹⁰¹

SONUÇ

Mîrzâ Şahrüh'a birisi yaralanmayla sonuçlanan diğeri ise önceden haber alınarak önlenen iki suikast hareketi olmuştur. Mîrzâ Şahrüh'un uygulamalarından rahatsız olan gurupların onu ortadan kaldırmaya cesaret etmeleri belli bir güce ulaştıklarının göstergesidir. Her iki suikastı de düzenleyenlerin Mîrzâ Şahrüh'un uygulamalarından rahatsızlıklarının kendileri açısından dayanılmaz hale geldiği anlaşılmaktadır.

Mîrzâ Şahrüh her ne kadar ömründe iki defa suikast girişimine maruz kalmış da olsa genel itibari ile hükümdarlık yaptığı dönemde çok sevilen bir şahsiyettir. Onun İslâm dinine düşkünlüğü, adaletli uygulamaları çok sevilmesinde etkili olan en önemli iki faktördür.

KAYNAKÇA

⁹⁸ Hasan-ı Rumlu, a.g.e., s.208.

⁹⁹ Aka, Mîrza Şahrüh ve Zamani, s.139.

¹⁰⁰ Câmî, a.g.e. s.9; Aka, Mîrza Şahrüh ve Zamani, s.138.

¹⁰¹ Hâfiz-i Ebrû, a.g.e., C.II, s.978.

- ABDULHAKİM TABİBÎ, Târîh-i Muhtasar-ı Herât Asr-ı Timuriyan, Tahran 1989.
- ABDÜRREZZÂK ES-SEMERKANDÎ, Matla-ı Sadeyn ve Mecma-i Bahreyn, Neşr. A. Nevai, Kitâbhâne-i Tahûrî, Tahran 1974.
- ABDÜRREZZÂK ES-SEMERKANDÎ, Matla-ı Sadeyn ve Mecma-i Bahreyn, C.II, Özbekistan Neşriyatı, Edt. A. Kayumov- M. Ali, Trc. Asaniddin Urumbayev, Taşkent 2008.
- AHMED İBN'E HUSEYİN'E KATEB, Tarikh'e Jadid'e Yazd, Edt. Par; İraj Afshar, Tehran 1996.
- AKA, İsmail, Mîrzâ Şahrûh ve Zamani, TTK, Ankara 1994.
- AKA, İsmail, Timur ve Devleti, TTK, Ankara 2000.
- AKA, İsmail, İran'da Türkmen Hâkimiyeti (Karakoyunlular Devri), TTK, Ankara 2001.
- AKA, İsmail, "XV. Yüzyılın İlk Yarısında Herât-Kahire Münasebetleri", Makaleler, C.III, Yay. haz. E. Semih Yalçın-Şarika Gedikli, Berikan Yay., Ankara 2005, ss.3-33.
- ALAN, Hayrunnisa, "Bir Timurlu Hanımı Gevher Şad Ağa ve Tarhanî Emîrler", Prof. Dr. İsmail Aka Armağanı, İzmir 1999, ss.231-248.
- ALİ ŞİR NEVÂYÎ, Mecâlisü'n-Nefâyis, Yay. haz. Hüseyin Ayan-Kemal Yavuz, Erzurum 1995.
- ALPARSLAN, Ali, "Şahrûh", DİA, C.V, Diy. İşl. Başk. Yay., İstanbul 1992, ss.276-277.
- BARTHOLD, V.Vladimirovich, Orta Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler, Yay. haz. Kâzım Yaşar Koprıman-İsmail Aka, TTK, Ankara 2006.
- BARTHOLD, Wilhelm, "Mir Ali Şîr ve Siyasî Hayatı", ÜlküMecmuası, X/56, İstanbul 1937, ss.356-365.
- BARTHOLD, Wilhelm, Uluğ Bey ve Zamani, Çev. İsmail Aka, Kült. Bak. Yay., Ankara 1990.
- BOUVAT, L. "Şahrûh Mîrzâ", İA, C.XI, MEB, İstanbul 1979, ss.286.
- BRİLL, E. J. First Encyclopedia of Islam, The Netherlands 1913-38.
- BURCHAN J.,Telfer, R. N., The Bondaged Travels of Johann Schiltberger, London MDCCCLXXIX.
- DAMES, M. Longworth-GİBB, H.A.R., "Afghânistân-Islamic- to the Rise the Afgan National State", The Encyclopaedia of Islam, C.I, Edt. By.

- H.A.R. Gibb-J.H. KRAMERS, E. Levi-PROVENÇAL, J. Schact, Leiden 1985, ss.226-233.
- Devletşâh, Tezkîretü'ş-Şuarâ (Tezkere-i Devletşâh), Tercüman 1001 Temel Eser, c.IV, Trc. N. Lugal, İstanbul 1997, ss.276-277.
- EBÛBEKR-İ TIHRÂNÎ, Kitâb-ı Diyarbekriyye, Çev. M. Öztürk, Kült. Bak. Yay., Ankara 2001.
- EBU'L-BEREKÂT NUREDDÎN-I ABDURRAHMAN B. AHMED B. MUHAMMED CÂMÎ, Dîvân-ı Kâmil-i Câmî: Mukaddime, Yay. haz. Haşim Rıza, Tahran 1922.
- EBU'L-FETH ŞEHRÎSTÂNÎ, Mîlel ve Nihal Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme ve Mezheplerin Tedkikinde Usul, Çev. Yusuf Ziya Yörükân, Notlarla Yay. haz. Murat Memiş, Kült. Bak., Ankara 2002.
- GOLOMBEK, Lisa, Discourse of on İmaginary Art Council in Fifteenth Century İnan Timurid Art and Culture: İnan and Central Asia in the Fifteenth Century Ed. L. Glombek-M. Subtenly Leiden 1992.
- GÖLPINARLI, Abdülbaki“Fadlallâh-ı Hurûfî'nin Oğluna Ait Bir Mektup”, Şarkiyat Mecmuası, İstanbul 1956, ss.37-57.
- GIYÂSEDDÎN B. HÂCE HÛMAMİDDÎN MUHAMMED B. HÂCE CELALİDDÎN MUHAMMED HÂNDMÎR, Târîh-i Habîbü's-Siyer fî Ahbârî Efrâdi'l-Beşer, C.III, Zîr Nazar: M. N. Debirsiyâkî, Kitâbfurûş Hayyam,Tahran 1362.
- GIYÂSEDDÎN B. HÂCE HÛMAMİDDÎN MUHAMMED B. HÂCE CELÂLİDDÎN MUHAMMED HÂNDMÎR (KHWANDAMİR), Habîbu's-Siyar, Central Asian Sources I, The Reign of The Mongol and Turk, Part Two: Shakrukh Mîrzâ-Shah İsmail, Translated Edt. by. V. M. Thackston, Sources of Oriental Languages and Literatures, Edt. by Şinasi Tekin-Gönül Alpay Tekin, Harvard 1994.
- HASAN-I RURLU, Ahsenü't-Tevârîh, Çev. Mürsel Öztürk, TTK, Ankara 2006.
- History of Mongul Dynasty in India,Translated from the French of Father Francois Catrou, Londra 1826, ss.20-22.
- İLHAN, Avni, “Bedehşan”, DİA, C.V, Diy. İşl. Bşk.,İstanbul 1992, ss.291-292.
- KAFESOĞLU, İbrahim, Türk-İslâm Sentezi, Ötüken Yay., İstanbul 1999.
- MANZ, Beatrice, Power, Politics and Religion in Timurid İnan, Cambridge 2007.

- MEVLÂNÂ ŞERÂFEDDÎN ALÎ YEZD, Zafernameh, c.I, Haz. M. M. İlahded, Calcuta 1887.
- MUHAMMED B. ABDULLAH HEREVÎ MUÎNÜDDÎN-İ İSFİZÂRÎ, Ravzâtü'l-Cennât fî Evsâf-ı Medineti-Herât, C.I-II, Tsh. M. Kâzım İmam, İntişârât-ı Danişgâh-ı Tahran, Tahran 1338.
- NİZÂMÜDDÎN-İ ŞÂMÎ, Zafernâme, Çev. Necati Lügal, TTK, Ankara 1987.
- PEKOLCAY, Necla, İslâmî Türk Edebiyatı, Çağaloğlu Yay., İstanbul 1967.
- PETERSEN, Andrew, Dictionbary of Islamic Architecture, Routledge 1996.
- ROUX, Jean Paul, Orta Asya-Tarih ve Uygarlık, Çev. Lale Arslan, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 1998.
- SEYYID HAMİDÜDDİN MUHAMMED B. BURHANEDDİN HAVENDŞAH B. KEMÂLEDDİN MÎRHÂND, Ravzâtü's-Safâ fî Sireti'l-Enbiyâ ve'l-Mülûk ve'l-Hülefâ, C.II, IV, Tzhh. ve tlhs. A. Zeryab, Tahran 1358.
- ŞİHABÜDDÎN-İ ABDULLAH B. LUTFULLAH B. ABDÜRREŞİD HÂFİZ-İ EBRÛ, Zübdetü't-Tevârîh, C.I-II, Tsh. S. Kemal Cevâdî, Vizâret-i Ferheng u İrşâd-i İslâmî, Tahran 1372.
- TÂCÛ'S-SELMÂNÎ, Tarihname, Çev. İsmail Aka, TTK, Ankara 1988.
- TOGAN, Z. Velidi, "Gıyas al-din Baysungûr", İA, C.II, MEB, İstanbul 1979, ss.428-430.
- YÜKSEL, Musa Şamil, Timurlularda Din Devlet İlişkisi, Basılmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2007.